

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาผลของการเปลี่ยนสำนักงานสอบบัญชีและประเภทความเห็นของผู้สอบบัญชีคนก่อนที่มีต่อการสร้างกำไรของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยในครั้งนี้ เพื่อแสดงให้เห็นว่าเมื่อบริษัทเปลี่ยนผู้สอบบัญชีเป็นสำนักงานสอบบัญชีที่มีขนาดใหญ่แล้วอาจจะมีรายการผิดปกติเกิดขึ้น และประเภทความเห็นของผู้สอบบัญชีคนก่อนอาจจะใช้เป็นลางบอกเหตุที่จะเตือนนักลงทุนว่าบริษัทอาจมีการสร้างกำไรได้ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงได้ทำการศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการสอบบัญชีและรายงานของผู้สอบบัญชี

1.1.1 ความต้องการเชิงเศรษฐกิจของการสอบบัญชี

1.1.2 ความหมายของการสอบบัญชี

1.1.3 วัตถุประสงค์ของการสอบบัญชี

1.1.4 กระบวนการของการสอบบัญชี

1.1.5 รายงานของผู้สอบบัญชี (Auditor's Report)

1.1.6 สำนักงานสอบบัญชีและแบบจำลองแนวคิดของคุณภาพงานสอบบัญชี (Audit Quality Model)

1.2 หลักเกณฑ์ เงื่อนไขและวิธีการรายงานการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับฐานะการเงินและผลการดำเนินงานของบริษัทที่ออกหลักทรัพย์ของคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้สอบบัญชีและรายงานของผู้สอบบัญชี

1.2.1 หลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับผู้สอบบัญชี

1.2.2 หลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับรายงานของผู้สอบบัญชี

1.3 การสร้างกำไร (Earnings Management)

1.3.1 ความหมายและประเภทของการสร้างกำไร

1.3.2 การศึกษาการสร้างกำไร

1.3.2.1 แนวคิดในการคำนวณหาสำรองและรายการคงค้างทั้งหมด

(Total Accruals)

1.3.2.2 แนวคิดในการคำนวณหาสำรองและรายการคงค้างที่เป็นไปตามดุลยพินิจ
ของผู้บริหาร (Discretionary Accruals Models)

1.4 การวิเคราะห์ความถดถอยเชิงเส้นตรงแบบพหุ (Multi Linear Regression Analysis)

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 การศึกษาผลของการเปลี่ยนสำนักงานสอบบัญชีที่มีต่อการสร้างกำไร

2.2 การศึกษาความสัมพันธ์ของประเภทความเห็นของผู้สอบบัญชีที่มีต่อการสร้างกำไร

2.3 การศึกษาพฤติกรรมกรรมการเลือกซื้อความเห็นของผู้สอบบัญชี

2.4 การศึกษาอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

1. ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

ผู้ศึกษาได้นำทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องมาใช้ประกอบการศึกษาในครั้งนี้ดังนี้

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการสอบบัญชีและรายงานของผู้สอบบัญชี

การสอบบัญชี ถือว่าเป็นงานบริการด้านวิชาชีพ (Professional Services) อีกประเภทหนึ่งใน
ส่วนของกลุ่มธุรกิจการให้บริการ ซึ่งเป็นผลมาจากการตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการเพื่อ
ปฏิบัติให้เป็นไปตามข้อกำหนดที่เกี่ยวข้อง ในประเทศไทยนั้น มีข้อกำหนดของกฎหมายที่
เกี่ยวข้องกับการสอบบัญชี ซึ่งกำหนดให้เป็นหน้าที่ของนิติบุคคลต่างๆจะต้องจัดให้มีการสอบบัญชี
เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลรัษฎากร พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ.
2505 พระราชบัญญัติบริษัทมหาชน พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติการบัญชี พ.ศ. 2543 และ
พระราชบัญญัติวิชาชีพบัญชี พ.ศ. 2547 เป็นต้น ตลอดจนความต้องการบริการเกี่ยวเนื่องของผู้สอบ
บัญชีอื่น เช่น การสอบทานงบการเงิน การตรวจสอบข้อมูลทางการเงินตามวิธีการที่ตกลงร่วมกัน
และการรวบรวมข้อมูลทางการเงิน ซึ่งการให้บริการของผู้สอบบัญชีแต่ละประเภทย่อมมีลักษณะ
ของบริการ ระดับความเชื่อมั่นที่ผู้สอบบัญชีให้ และรายงานที่แตกต่างกันออกไป

1.1.1 ความต้องการเชิงเศรษฐกิจของการสอบบัญชี

งบการเงินเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการรายงานทางการเงินซึ่งจัดทำภายใต้กรอบแม่บท
รายงานทางการเงินและมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ข้อมูลแสดงฐานะทางการเงิน ผลการดำเนินงาน และ
การเปลี่ยนแปลงฐานะทางการเงินของกิจการ รวมถึงเป็นประโยชน์ต่อผู้ใช้งบการเงินทุกๆกลุ่ม ไม่
ว่าจะเป็นผู้ลงทุนทั้งในปัจจุบันและที่อาจตัดสินใจลงทุนในอนาคต ลูกจ้าง ผู้ให้กู้ ผู้ขายสินค้าและ
เจ้าหนี้อื่น ลูกค้า รัฐบาลและหน่วยงานราชการ ตลอดจนสาธารณชน สำหรับการนำไปใช้ในการ
ตัดสินใจเชิงเศรษฐกิจที่แตกต่างกันไปตามลักษณะความต้องการข้อมูลของตนเอง

ดังนั้นผู้ใช้งบการเงินย่อมต้องการสารสนเทศที่เชื่อถือได้ในการตัดสินใจ สารสนเทศที่ไม่น่าเชื่อถือหรือมีความเสี่ยงในสารสนเทศ (Information Risk) ย่อมส่งผลให้ผู้ใช้งบการเงินผิดพลาดไปจากที่ควรจะเป็น ความเสี่ยงในสารสนเทศมีสาเหตุมาจากปัจจัยต่างๆ คือ (นิพนธ์ เห็น โชคชัยชนะและศิลปพร ศรีจันทเพชร, 2548)

- (1) ความห่างไกลของสารสนเทศ (Remoteness of Information): ผู้ที่นำข้อมูลไปใช้เพื่อการตัดสินใจย่อมมิใช่ผู้ที่ได้รับสารสนเทศที่เกิดขึ้นครั้งแรกโดยตรง แต่ได้รับจากการส่งผ่านสารสนเทศจากบุคคลอื่น ดังนั้นสารสนเทศที่ได้รับอาจจะเกิดข้อผิดพลาดขึ้น โดยตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจ
- (2) ความลำเอียงและมูลเหตุจูงใจของผู้ให้สารสนเทศ (Biases and Motives of the Provider): ผู้ให้สารสนเทศอาจบิดเบือนที่จะนำเสนอสารสนเทศตามที่ควรจะเป็นเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์กับตนเอง
- (3) ปริมาณข้อมูลมหาศาล (Voluminous Data): เมื่อการดำเนินธุรกิจสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ปริมาณข้อมูลย่อมมีปริมาณมากขึ้นเช่นกัน โอกาสที่จะเกิดข้อผิดพลาดในการบันทึกข้อมูลและสารสนเทศยิ่งมีเพิ่มขึ้น
- (4) รายการค้าที่สลับซับซ้อน (Complex Exchange Transactions): การเติบโตของการดำเนินธุรกิจและการเกิดขึ้นของธุรกรรมใหม่ๆ ย่อมส่งผลให้รายการและเหตุการณ์ทางบัญชีมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นเป็นเหตุให้ความเสี่ยงในสารสนเทศเพิ่มสูงขึ้น

1.1.2 ความหมายของการสอบบัญชี

สมาคมการบัญชีอเมริกัน (The American Accounting Association: AAA) ได้ให้คำนิยามดังนี้ การสอบบัญชี (Auditing) คือ กระบวนการของการรวบรวมและการประเมินหลักฐานเกี่ยวกับสารสนเทศ เพื่อระบุและรายงานเกี่ยวกับระดับความสอดคล้องต้องกันของสารสนเทศนั้นกับหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้และการสื่อสารผลลัพธ์ให้ผู้ใช้งบการเงิน การสอบบัญชีควรปฏิบัติโดยบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและมีความเป็นอิสระ (นิพนธ์ เห็น โชคชัยชนะและศิลปพร ศรีจันทเพชร, 2548)

อาจกล่าวได้ว่าการสอบบัญชี หมายถึง การตรวจสอบเอกสาร หลักฐาน และข้อมูลต่างๆ ประกอบการบันทึกบัญชี โดยผู้สอบบัญชีซึ่งเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ และความเป็นอิสระในการปฏิบัติงาน เพื่อสรุปผลว่างบการเงินมีความสอดคล้องต้องกันกับหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไป (Generally Accepted Accounting Principles: GAAP) และนำเสนอผลงานในรูปของรายงานของผู้สอบบัญชี การสอบบัญชีเป็นบริการที่ให้ระดับความเชื่อมั่นสูงแต่ไม่ถึงขั้นเป็นข้อยุติ

เนื่องจากข้อจำกัดในการตรวจสอบ อันได้แก่ การสอบบัญชีเป็นการเลือกตัวอย่างรายการบัญชี ขึ้นมาทดสอบเพื่ออนุมานผลสรุปสำหรับข้อมูลทางบัญชีโดยรวม การใช้ดุลยพินิจในการตัดสินใจ ซึ่งแตกต่างกันไปตามแต่ละบุคคล ตลอดจนข้อจำกัดของระบบบัญชีและระบบควบคุมภายใน

1.1.3 วัตถุประสงค์ของการสอบบัญชี

มาตรฐานการสอบบัญชี รหัส 200 เรื่อง “วัตถุประสงค์และหลักการขั้นพื้นฐานของการสอบบัญชี” ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการสอบบัญชีดังนี้ การตรวจสอบงบการเงินมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้สอบบัญชีสามารถแสดงความเห็นต่องบการเงินว่างบการเงินนั้นได้จัดทำในสาระสำคัญเป็นไปตามแม่บทการบัญชีในการรายงานทางการเงินหรือไม่ หรืออาจกล่าวได้ว่าการตรวจสอบงบการเงินเป็นการแสดงความเห็นว่างบการเงินนั้นได้แสดงฐานะทางการเงิน ผลการดำเนินงาน และกระแสเงินสดของกิจการ โดยถูกต้องตามที่ควรในสาระสำคัญตามหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไปหรือไม่ (นิพนธ์ เห็น โชคชัยชนะและศิลาพร ศรีจันทพร, 2548)

แม่บทการบัญชีในการรายงานทางการเงิน คือ กรอบในการจัดทำรายงานทางการเงินที่เป็นที่ยอมรับเพื่อทำให้รายงานทางการเงินบรรลุวัตถุประสงค์ทั่วไป นั่นคือการแสดงฐานะทางการเงิน และผลการดำเนินงาน โดยถูกต้องตามที่ควร

1.1.4 กระบวนการของการสอบบัญชี

ผู้สอบบัญชีเป็นบุคคลที่สามในการให้ความเชื่อมั่นแก่ผู้ใช้งบการเงิน ในความถูกต้องตามที่ควรของงบการเงิน ดังนั้นในการปฏิบัติงานจึงต้องอยู่บนหลักการพื้นฐานที่สำคัญ ซึ่งได้แก่ จรรยาบรรณและมรรยาทของผู้สอบบัญชี การปฏิบัติงานตรวจสอบตามมาตรฐานการสอบบัญชีที่รับรองทั่วไป (Generally Accepted Auditing Standards: GAAS) และวิจรรณญาณในการสงสัยเยี่ยงผู้ประกอบวิชาชีพ

กระบวนการของการรวบรวมหลักฐานและประเมินหลักฐานการสอบบัญชี เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อสรุปในการแสดงความเห็นต่องบการเงิน แบ่งออกได้เป็น 3 ขั้นตอน (นิพนธ์ เห็น โชคชัยชนะและศิลาพร ศรีจันทพร, 2548) ดังนี้

(1) การวางแผนการตรวจสอบ ซึ่งประกอบด้วย

- การพิจารณารับงานสอบบัญชี: ผู้สอบบัญชีจะพิจารณารับงานสอบบัญชี สำหรับลูกค้ารายใหม่และลูกค้ารายเดิม โดยการประเมินความเสี่ยงเบื้องต้นก่อนที่จะรับงานสอบบัญชี เพื่อตอบรับหรือปฏิเสธงานสอบบัญชี
- การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับธุรกิจที่ตรวจสอบ: ผู้สอบบัญชีจะต้องรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับธุรกิจที่ตรวจสอบ เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจในธุรกิจที่

ตรวจสอบอย่างเพียงพอ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการวางแผนการตรวจสอบ และการปฏิบัติงานตรวจสอบ

- การวิเคราะห์เปรียบเทียบในเบื้องต้น: การวิเคราะห์เปรียบเทียบในเบื้องต้นเป็นการศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของข้อมูลทางการเงินและข้อมูลอื่นเพื่อช่วยในการวางแผนการตรวจสอบ ทำความเข้าใจในธุรกิจที่ตรวจสอบ การระบุความเสี่ยง ตลอดจนการกำหนดวิธีการตรวจสอบ ระยะเวลาและขอบเขตของการตรวจสอบ
- การกำหนดระดับความมีสาระสำคัญ: ความมีนัยสำคัญ (Materiality) หมายถึง รายการหรือเหตุการณ์ทางบัญชีที่ผู้ใช้งบการเงินไม่ได้รับทราบแล้วอาจทำให้ตัดสินใจผิดพลาดไป ดังนั้นผู้สอบบัญชีจึงต้องกำหนดระดับความมีสาระสำคัญ (Materiality Level) ซึ่งหมายถึง ขนาดหรือระดับของความไม่ถูกต้องของข้อมูลและรายการที่ผู้สอบบัญชียอมรับได้
- การประเมินความเสี่ยง: การประเมินความเสี่ยงมีความสำคัญต่อการกำหนดปริมาณหลักฐานในการสอบบัญชี ความเสี่ยงในการสอบบัญชี (Audit Risk) หมายถึง ความเสี่ยงที่ผู้สอบบัญชีแสดงความเห็นต่องบการเงินไม่เหมาะสมเมื่องบการเงินแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญ ซึ่งประกอบด้วย
 - (ก) ความเสี่ยงสืบเนื่อง (Inherent Risk) คือ โอกาสที่ยอดคงเหลือของบัญชีหรือประเภทของรายการแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริง ซึ่งอาจมีสาระสำคัญเมื่อรวมกับการแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงในยอดคงเหลืออื่นหรือประเภทของรายการอื่น โดยไม่คำนึงถึงการควบคุมภายในที่อาจมีอยู่
 - (ข) ความเสี่ยงจากการควบคุม (Control Risk) คือ ความเสี่ยงที่ระบบบัญชีหรือระบบควบคุมภายในไม่สามารถป้องกันหรือตรวจพบและแก้ไขการแสดงผลข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงได้อย่างทันเวลา
 - (ค) ความเสี่ยงจากการตรวจสอบ (Detection Risk) คือ ความเสี่ยงที่วิธีการตรวจสอบเนื้อหาสาระซึ่งผู้สอบบัญชีใช้ไม่สามารถตรวจพบการแสดงผลข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงที่มีอยู่ในยอดคงเหลือของบัญชีหรือประเภทของรายการ

ผู้สอบบัญชีจะต้องจัดการกับความเสี่ยงทั้ง 3 ประเภทให้อยู่ในระดับที่ยอมรับได้

- การทำความเข้าใจระบบควบคุมภายในและการประเมินความเสี่ยงจากการควบคุม: ข้อมูลที่ผู้สอบบัญชีรวบรวมจากการทำความเข้าใจระบบบัญชีและระบบควบคุมภายในโดยวิธีการต่างๆ เช่น แบบสอบถาม ฟังทางเดินเอกสาร และบันทึกคำอธิบาย จะสามารถช่วยให้ผู้สอบบัญชีระบุถึงรายการที่อาจมีข้อมูลที่ขัดต่อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญ ตลอดจนการกำหนดลักษณะระยะเวลา และขอบเขตของวิธีการตรวจสอบเนื้อหาสาระ รวมถึงการทดสอบการควบคุมเพื่อให้แน่ใจได้ว่าระบบการควบคุมภายในมีการออกแบบและมีการปฏิบัติตามอย่างมีประสิทธิภาพ และผู้สอบบัญชียังสามารถนำเสนอรายงานจุดอ่อนของระบบการควบคุมภายในให้ผู้บริหารทราบ เป็นการสร้างมูลค่าให้กับบริการสอบบัญชี
- การพัฒนาแผนการตรวจสอบบัญชีโดยรวมและการจัดทำแนวการสอบบัญชี: แผนการสอบบัญชีโดยรวมจะอธิบายถึงขอบเขตและการปฏิบัติงานตรวจสอบที่คาดหมาย ส่วนแนวการสอบบัญชีเป็นคำสั่งงานที่ใช้ในการควบคุมการสอบบัญชีและบันทึกผลการปฏิบัติงานสอบบัญชี

(2) การปฏิบัติงานตรวจสอบงบการเงินแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

- การทดสอบการควบคุม (Test of Control) ซึ่งเป็นการทดสอบเพื่อให้ได้มาซึ่งหลักฐานการสอบบัญชีเกี่ยวกับความเหมาะสมของการออกแบบและการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพของระบบบัญชีและระบบการควบคุมภายใน และ
- การทดสอบเนื้อหาสาระ (Substantive Procedures) ซึ่งเป็นทดสอบเพื่อให้ได้มาซึ่งหลักฐานการสอบบัญชีที่ทำให้ผู้สอบบัญชีตรวจพบการแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญในงบการเงิน

ในการปฏิบัติงานตรวจสอบของผู้สอบบัญชีนั้นประกอบด้วยทดสอบการควบคุมและการตรวจสอบเนื้อหาสาระของรายการค้าของวงจรต่างๆ ได้แก่ วงจรรายได้ วงจรรายจ่าย วงจรการผลิต วงจรการลงทุน วงจรการจัดหาเงิน และการตรวจสอบที่สำคัญเพิ่มเติม ซึ่งมีวัตถุประสงค์และวิธีการตรวจสอบแตกต่างกันไปตามแต่ละวงจร ผู้สอบบัญชีจะบันทึกข้อมูลเรื่องต่างๆที่มีความสำคัญในการตรวจสอบไว้ในกระดาษทำการ เพื่อเป็นหลักฐานประกอบการแสดง

ความเห็นของผู้สอบบัญชีและเป็นหลักฐานว่าการปฏิบัติงานเป็นไปตามมาตรฐานการสอบบัญชีที่รับรองทั่วไป

(3) การเสร็จสิ้นการสอบบัญชีและการออกรายงานการสอบบัญชี ประกอบด้วย

- การประเมินผลจากหลักฐานการสอบบัญชี: ผู้สอบบัญชีต้องได้มาซึ่งหลักฐานที่เพียงพอและเหมาะสม เพื่อสามารถสรุปความเห็นในรายงานการสอบบัญชีอย่างสมเหตุสมผล ความเพียงพอและเหมาะสมของหลักฐานการสอบบัญชีสามารถประเมินได้จากปริมาณของหลักฐาน ความเกี่ยวข้องของหลักฐาน แหล่งที่มาของหลักฐานและเวลาที่ตรวจสอบ ในการรวบรวมหลักฐานการสอบบัญชีผู้สอบบัญชีจะต้องพิจารณาถึงวิธีการตรวจสอบที่ใช้ ขนาดของตัวอย่าง รายการที่เลือกมาตรวจสอบและช่วงเวลาที่ตรวจสอบ
- การเสนอรายการปรับปรุงและรายการจัดประเภทบัญชี: ผู้สอบบัญชีจะนำเสนอรายการปรับปรุงและรายการจัดประเภทบัญชีที่มีสาระสำคัญจากการตรวจสอบต่อผู้บริหาร เพื่อให้ผู้บริหารพิจารณาแก้ไขปรับปรุงงบการเงินหรือจัดประเภทใหม่
- การออกรายงานการสอบบัญชี: การออกรายงานของผู้สอบบัญชีเป็นขั้นตอนซึ่งเป็นการแสดงความเห็นต่องบการเงินหลังจากประเมินและสรุปผลการตรวจสอบ

1.1.5 รายงานของผู้สอบบัญชี (Auditor's Report)

รายงานของผู้สอบบัญชี หมายถึง การติดต่อสื่อสารที่เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจนและเป็นทางการเกี่ยวกับข้อสรุปจากการปฏิบัติงานของผู้สอบบัญชีไปยังผู้ใช้ หรือเป็นผลงานขั้นสุดท้ายของการปฏิบัติงานของผู้สอบบัญชี (นิพนธ์ เห็นโชคชัยชนะและศิลปพร ศรีจันทเพชร, 2548) โดยรายงานที่แสดงความเห็นอย่างไม่มีเงื่อนไข อาจเรียกว่า “รายงานแบบสามวรรคหรือแบบมาตรฐาน” ซึ่งเป็นรายงานการสอบบัญชีที่แสดงว่า ผู้สอบบัญชีได้ปฏิบัติงานตรวจสอบตามมาตรฐานการสอบบัญชีที่รับรองทั่วไปแล้วและได้ข้อสรุปว่างบการเงินแสดงไว้โดยถูกต้องตามที่ควรในสาระสำคัญตามหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไป รายงานแบบสามวรรคหรือแบบมาตรฐานดังกล่าวแสดงในภาพที่ 1 ประกอบด้วย

- (1) วรรคหน้าที่กล่าวถึงความพึงพอใจของผู้บริหารในการจัดทำงบการเงินให้มีความถูกต้องและครบถ้วนของข้อมูล และกล่าวถึงความรับผิดชอบของผู้สอบบัญชีในการแสดงความเห็นต่องบการเงินจากผลการตรวจสอบ

- (2) วรรคขอบเขตซึ่งอธิบายถึงการปฏิบัติงานของผู้สอบบัญชีให้เป็นไปตามมาตรฐานการสอบบัญชีที่รับรองทั่วไปอย่างไร
- (3) วรรคความเห็นที่แสดงความเห็นของผู้สอบบัญชีต่องบการเงินที่ตรวจสอบว่างบการเงินมีความถูกต้องตามที่ควรในสาระสำคัญตามหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไปหรือไม่

ผู้สอบบัญชีจะเขียนรายงานในลักษณะต่าง ๆ กัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ข้อมูล และเหตุการณ์ซึ่งมีผลต่อการแสดงความเห็นของผู้สอบบัญชี โดยประเภทความเห็นของผู้สอบบัญชีแบ่งออกเป็น 4 ประเภท (นิพนธ์ เห็น โชคชัยชนะและศิลาพร ศรีจันเพชร, 2548) ดังนี้

- (1) ความเห็นอย่างไม่มีเงื่อนไข (Unqualified Opinion) ผู้สอบบัญชีแสดงความเห็นอย่างไม่มีเงื่อนไข ก็ต่อเมื่อผู้สอบบัญชีสามารถปฏิบัติงานตรวจสอบงบการเงินตามมาตรฐานการสอบบัญชีที่รับรองทั่วไป และผู้สอบบัญชีมีความเชื่อมั่นว่างบการเงินที่ตรวจสอบนั้นแสดงฐานะการเงิน ผลการดำเนินงาน และกระแสเงินสดไว้อย่างถูกต้องตามที่ควรในสาระสำคัญตามหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไป ผู้สอบบัญชีสามารถแสดงความเห็นอย่างไม่มีเงื่อนไขเมื่อผลของสถานการณ์ที่กระทบความเห็นของผู้สอบบัญชีมีระดับความมีสาระสำคัญอยู่ในระดับไม่มีสาระสำคัญ (Immaterial)
- (2) ความเห็นอย่างมีเงื่อนไข (Qualified Opinion) ผู้สอบบัญชีแสดงความเห็นอย่างมีเงื่อนไข ก็ต่อเมื่อผู้สอบบัญชีสามารถปฏิบัติงานตรวจสอบงบการเงินตามมาตรฐานการสอบบัญชีที่รับรองทั่วไปได้เป็นส่วนใหญ่ แต่อาจมีบางเรื่องที่เป็นปัญหาอุปสรรค ซึ่งมีสาระสำคัญในการปฏิบัติงานตรวจสอบ และผู้สอบบัญชีมีความเชื่อมั่นว่างบการเงินที่ตรวจสอบนั้นแสดงฐานะการเงิน ผลการดำเนินงาน และกระแสเงินสดไว้อย่างถูกต้องตามที่ควรในสาระสำคัญตามหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไปเมื่อได้ยกเว้นเรื่องที่เป็นปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานตรวจสอบ ผู้สอบบัญชีแสดงความเห็นอย่างมีเงื่อนไขเมื่อผลของสถานการณ์ที่กระทบความเห็นของผู้สอบบัญชีมีระดับความมีสาระสำคัญอยู่ในระดับมีสาระสำคัญ (Material) ซึ่งได้แก่สถานการณ์ดังต่อไปนี้ ขอบเขตการตรวจสอบถูกจำกัด (Scope Limitation) โดยลูกค้าหรือสถานการณ์ งบการเงินไม่ได้จัดทำขึ้นตามหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไป (Nonconformity with GAAP) การเปิดเผยข้อมูลไม่เพียงพอ (Inadequate Disclosure) และการผิดกฎหมายบัญชี (Illegal)

ภาพที่ 1: แสดงรายงานของผู้สอบบัญชีอย่างไม่มีเงื่อนไขหรือแบบมาตรฐาน

(1) ชื่อรายงาน	รายงานของผู้สอบบัญชี
(2) ผู้รับรายงาน	เสนอผู้ถือหุ้นของบริษัท [ชื่อบริษัท]
(3) วรรคนำ	ข้าพเจ้าได้ตรวจสอบงบดุล ณ [วันที่ในงบดุล] งบกำไรขาดทุน งบแสดงการเปลี่ยนแปลงในส่วนของผู้ถือหุ้น และงบกระแสเงินสดของบริษัท [ชื่อบริษัท] จำกัด ซึ่งผู้บริหารของกิจการเป็นผู้รับผิดชอบต่อความถูกต้องและครบถ้วนของข้อมูลในงบการเงินเหล่านี้ ส่วนข้าพเจ้าเป็นผู้รับผิดชอบในการแสดงความเห็นต่องบการเงินดังกล่าว จากผลการตรวจสอบของข้าพเจ้า
(4) วรรคขอบเขต.....	ข้าพเจ้าได้ปฏิบัติตามตรวจสอบตามมาตรฐานการสอบบัญชีที่รับรองทั่วไป ซึ่งกำหนดให้ข้าพเจ้าต้องวางแผนและปฏิบัติตามเพื่อให้ได้ความเชื่อมั่นอย่างมีเหตุผลว่างบการเงินแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญหรือไม่การประเมินความเหมาะสมของหลักการบัญชีที่กิจการใช้และประมาณการเกี่ยวกับรายการทางการเงินที่เป็นสาระสำคัญซึ่งผู้บริหารเป็นผู้จัดทำขึ้น ตลอดจนการประเมินถึงความเหมาะสมของการแสดงรายการที่นำเสนอในงบการเงิน โดยรวม ข้าพเจ้าเชื่อว่าการตรวจสอบรวมถึงการใช้วิธีการทดสอบหลักฐานประกอบรายการทั้งที่เป็นจำนวนเงินและการเปิดเผยข้อมูลในงบการเงินการตรวจสอบดังกล่าวให้ข้อสรุปที่เป็นเกณฑ์อย่างเหมาะสมในการแสดงความเห็นของข้าพเจ้า
(5) วรรคความเห็น.....	ข้าพเจ้าเห็นว่า งบการเงินข้างต้นนี้ แสดงฐานะการเงิน ณ วันที่ [วันที่ในงบดุล] ผลการดำเนินงานและกระแสเงินสดสำหรับปีสิ้นสุดวันเดียวกันของบริษัท [ชื่อบริษัท] จำกัด โดยถูกต้องตามที่ควรในสาระสำคัญตามหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไป
(6) ลายมือชื่อของผู้สอบบัญชี.....	[ชื่อผู้สอบบัญชี] ผู้สอบบัญชีรับอนุญาต เลขที่ [เลขที่ใบอนุญาต]
(7) ชื่อและที่ตั้งสำนักงานของผู้สอบบัญชี..	บริษัท [ชื่อบริษัท] จำกัด ที่ตั้ง
(8) วันที่ในรายงานของผู้สอบบัญชี.....	[วันที่ในรายงาน]

(3) ความเห็นว่างบการเงินไม่ถูกต้อง (Adverse Opinion) ผู้สอบบัญชีแสดงความเห็นว่างบการเงินไม่ถูกต้อง ก็ต่อเมื่อผู้สอบบัญชีได้ปฏิบัติงานตรวจสอบงบการเงินตามมาตรฐานการสอบบัญชีที่รับรองทั่วไปได้ และผู้สอบบัญชีมีความเชื่อมั่นว่างบการเงินที่ตนตรวจสอบนั้นไม่ได้แสดงฐานะการเงิน ผลการดำเนินงาน และกระแสเงินสดไว้อย่างถูกต้องตามที่ควรในสาระสำคัญตามหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไป ผู้สอบบัญชีแสดงความเห็นว่างบการเงินไม่ถูกต้องเมื่อผลของสถานการณ์ที่กระทบความเห็นของผู้สอบบัญชีได้แก่ งบการเงินไม่ได้จัดทำขึ้นตามหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไป (Nonconformity with GAAP) การเปิดเผยข้อมูลไม่เพียงพอ (Inadequate Disclosure) และการผิดกฎหมายบัญชี (Illegal) มีระดับความมีสาระสำคัญอยู่ในระดับมีสาระสำคัญมาก (Extremely Material)

(4) ไม่แสดงความเห็นหรืองดแสดงความเห็น (Disclaim of Opinion) ผู้สอบบัญชีจะไม่แสดงความเห็นก็ต่อเมื่อผู้สอบบัญชีไม่ได้ปฏิบัติงานตรวจสอบงบการเงินตามมาตรฐานการสอบบัญชีที่รับรองทั่วไปอย่างมีสาระสำคัญมากอันเนื่องจากขอบเขตการตรวจสอบถูกจำกัด (Scope Limitation) โดยลูกค้าหรือสถานการณ์หรือกิจการมีปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่องอย่างมีสาระสำคัญมาก หรือมีความไม่แน่นอนอันมีผลกระทบต่องบการเงินอย่างมีสาระสำคัญมาก

นอกจากนั้นผู้สอบบัญชีอาจจะพิจารณาเพิ่มวรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์หลังวรรคเห็นเพื่อแสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ที่เป็นสาระสำคัญแต่ไม่กระทบต่อความเห็นของผู้สอบบัญชีอันได้แก่ การเน้นข้อมูลและเหตุการณ์เป็นพิเศษที่มีสาระสำคัญ เช่น กิจการมีปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่อง ความไม่แน่นอนที่มีสาระสำคัญ การปิดบัญชีครั้งแรก การเปลี่ยนรอบปีบัญชี การจัดทำงบการเงินเปรียบเทียบตั้งแต่สองปีขึ้นไป และกรณีอื่นๆ เพิ่มเติม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางการบัญชีที่มีสาระสำคัญ เหตุการณ์ภายหลังวันที่ในงบดุล รายการกับบุคคลหรือกิจการที่เกี่ยวข้องกัน และการแก้ไขข้อผิดพลาดที่เกี่ยวกับหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไป

1.1.6 สำนักงานสอบบัญชีและแบบจำลองแนวคิดของคุณภาพงานสอบบัญชี (Audit Quality Model)

ในปัจจุบัน ผู้สอบบัญชีจะดำเนินการจัดตั้งสำนักงานสอบบัญชีในรูปแบบบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนที่มีฐานะเป็นนิติบุคคลเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือในการให้บริการมากยิ่งขึ้น โดยสำนักงานสอบบัญชีสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท (Wooten, 2003) คือ ประเภทที่ 1 สำนักงานสอบบัญชีขนาดใหญ่หรือ Big 4 ที่ถูกเรียกแตกต่างกันไปซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันของสำนัก

งานสอบบัญชีขนาดใหญ่ในอดีตและประเภทที่ 2 สำนักงานสอบบัญชีที่มีใช้ขนาดใหญ่หรือ Non-Big 4 สำหรับในประเทศไทยแล้วนั้นสำนักงานสอบบัญชีระหว่างประเทศ หรือสำนักงานสอบบัญชีข้ามชาติขนาดใหญ่หรือ Big 4 ที่มีการดำเนินธุรกิจในประเทศต่างๆทั่วโลกรวมทั้งในประเทศไทย ได้แก่ ไพร่ชวอเตอร์เฮ้าส์คูเปอร์ (PricewaterhouseCoopers: PWC) ดีล้อยท์ ทัช โทมัทสุ (Deloitte Touche Tohmatsu: DTT) เคพีเอ็มจี (KPMG) และเิร์นส์แอนด์ยัง (Ernst & Young: EY) (นิพนธ์ เห็น โชคชัยชนะและศิลาพร ศรีจันเพชร, 2548)

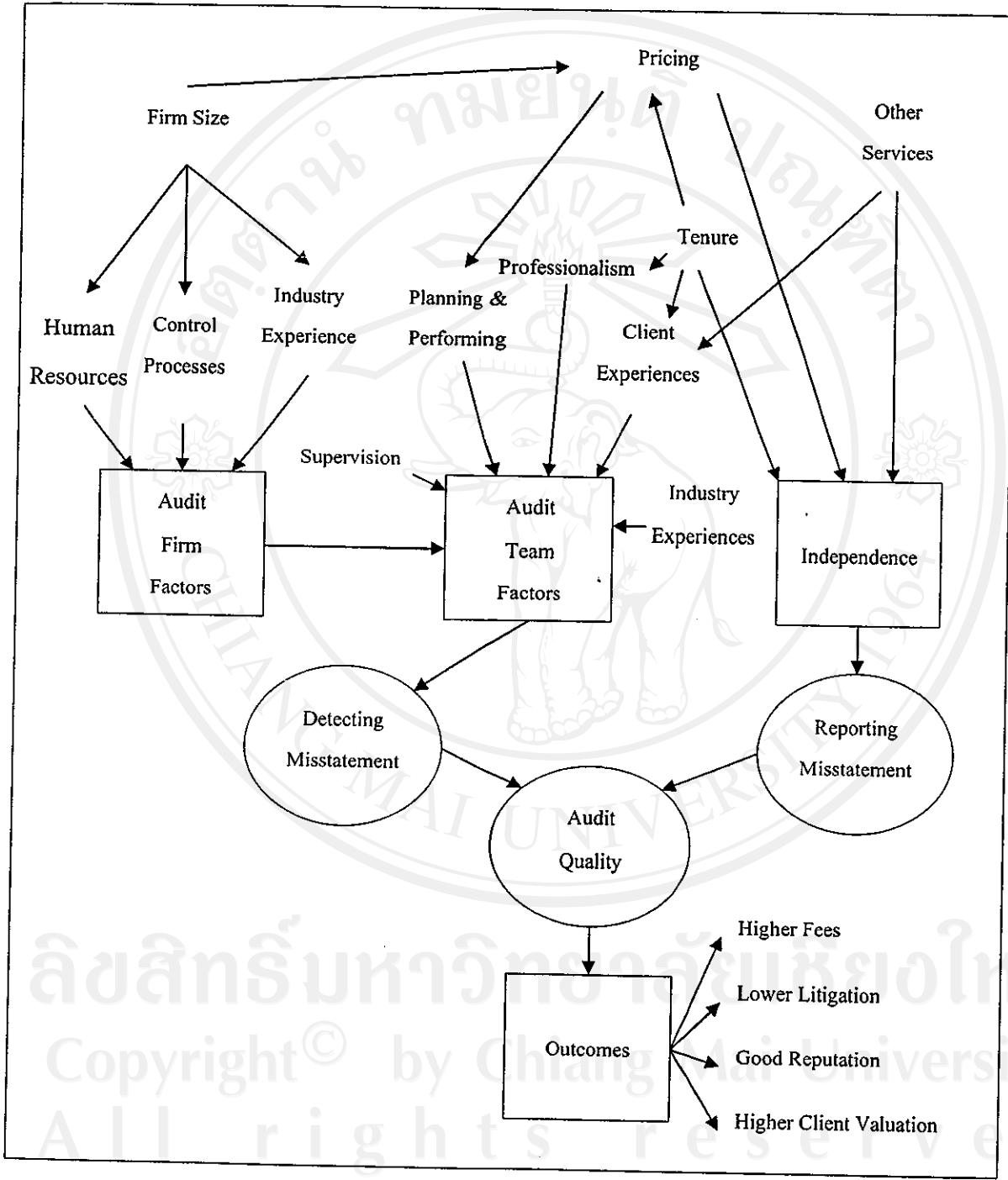
การให้บริการสอบบัญชีเป็นการให้ความเชื่อมั่นต่องบการเงินที่ต้องอาศัยดุลยพินิจและวิจารณ์ญาณในการสงสัยเยี่ยงผู้ประกอบวิชาชีพเป็นสำคัญ ผู้ประกอบวิชาชีพสอบบัญชีจึงจำเป็นต้องมีความรู้ ความสามารถ และความชำนาญในวิชาชีพเฉพาะด้านเป็นพิเศษเช่นเดียวกับวิชาชีพอิสระอื่นๆ เช่น แพทย์ สถาปนิก ทนายความ ดังนั้นคุณภาพและมาตรฐานในการปฏิบัติงานสอบบัญชีของผู้สอบบัญชีแต่ละคนแต่ละสำนักงานย่อมแตกต่างกันไป

คุณภาพงานสอบบัญชีเกิดขึ้นจากการที่ผู้สอบบัญชีตรวจสอบหาข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญ (Detecting Misstatement) และรายงานข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญที่ตรวจพบนั้น (Reporting Misstatement) แก่บุคคลต่างๆที่เกี่ยวข้อง องค์กรประกอบที่ส่งผลต่อคุณภาพงานสอบบัญชีดังที่แสดงในภาพที่ 2 ประกอบด้วย (Wooten, 2003)

- (1) สำนักงานสอบบัญชี (Audit Firm Factors): การให้ความสำคัญต่อการใช้ทรัพยากรของสำนักงานสอบบัญชีที่มีอยู่ในการจัดหาและพัฒนาบุคลากร ตลอดจนกระบวนการในการถ่ายทอดวิธีการตรวจสอบที่มีความทันสมัยอยู่เสมอ ย่อมส่งผลต่อคุณภาพงานสอบบัญชี
- (2) ทีมงานตรวจสอบ (Audit Team Factors): กระบวนการในการคัดสรรพนักงาน การควบคุมคุณภาพพนักงาน และประสบการณ์ในอุตสาหกรรมที่ตรวจสอบ เป็นองค์ประกอบสำคัญในการเพิ่มคุณภาพงานสอบบัญชี
- (3) ความเป็นอิสระ (Independence): ความสามารถในการวางแผนการตรวจสอบ และการใช้วิธีการตรวจสอบต่างๆเพื่อให้ได้มาซึ่งหลักฐานที่เพียงพอ ตลอดจนการแสดงความเห็น โดยที่ไม่อยู่ใต้อิทธิพลใดๆ หรือผลประโยชน์อื่นใด เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนเพิ่มคุณภาพงานสอบบัญชี

เมื่อผู้สอบบัญชีบรรลุคุณภาพงานสอบบัญชีดังกล่าวแล้ว ผลที่เกิดขึ้นตามมา ได้แก่ ค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีที่สูงขึ้น (Higher Fee) ข้อพิพาททางกฎหมายลดลง (Lower Litigation) ความมีชื่อเสียง (Good Reputation) และการสร้างมูลค่าแก่ลูกค้าที่สูงมากขึ้น (Higher Client Valuations)

ภาพที่ 2: แสดงแบบจำลองแนวคิดของคุณภาพงานสอบบัญชี (Audit Quality Model)
 (Wooten, 2003)

1.2 หลักเกณฑ์ เงื่อนไข และวิธีการรายงานการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับฐานะการเงินและผลการดำเนินงานของบริษัทที่ออกหลักทรัพย์ของคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้สอบบัญชีและรายงานของผู้สอบบัญชี

“ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (The Stock Exchange of Thailand: SET)” เป็นตลาดซื้อขายหลักทรัพย์ที่สำคัญแห่งหนึ่งของตลาดทุนไทย มีสถานะเป็นองค์กรกำกับดูแลตนเอง (Self-Regulatory Organization: SRO) ก่อตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย พ.ศ. 2517 เพื่อทำหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกและส่งเสริมการระดมเงินทุนระยะยาวที่มีประสิทธิภาพและการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยมีคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) เป็นผู้กำหนดนโยบายการดำเนินงานและบริหารองค์การ ดังนั้นกฎเกณฑ์และข้อบังคับต่างๆ สำหรับบริษัทที่ออกหลักทรัพย์ในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยจึงถูกกำหนดขึ้นโดยคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ สำหรับหลักเกณฑ์ เงื่อนไข และวิธีการรายงานการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับฐานะการเงินและผลการดำเนินงานของบริษัทที่ออกหลักทรัพย์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้สอบบัญชีและรายงานของผู้สอบบัญชีมีดังต่อไปนี้

1.2.1 หลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับผู้สอบบัญชี

ผู้สอบบัญชีของบริษัทที่ออกหลักทรัพย์ในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยนอกจากจะต้องเป็นผู้สอบบัญชีตามพระราชบัญญัติวิชาชีพบัญชี พ.ศ. 2547 แล้ว ยังต้องมีคุณสมบัติตามพระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ. 2535 โดยตามมาตรา 61 (สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์: 2535, ออนไลน์) ได้กำหนดให้ผู้สอบบัญชีของบริษัทที่ออกหลักทรัพย์จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์และบริษัทที่มีหลักทรัพย์ซื้อขายในศูนย์ซื้อขายหลักทรัพย์จะต้องเป็นผู้สอบบัญชีที่สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ให้ความเห็นชอบ และต้องผ่านการกักตุนคุณสมบัติจากสภาวิชาชีพซึ่งเดิมคือสมาคมนักบัญชีและผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศไทย ณ วันที่ 15 มีนาคม 2550 มีผู้สอบบัญชีที่ได้รับความเห็นชอบจากสำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์จำนวนทั้งสิ้น 96 ราย โดยปฏิบัติงานในสำนักงานสอบบัญชีขนาดใหญ่จำนวน 54 ราย และปฏิบัติงานในสำนักงานสอบบัญชีที่มีไซ้ขนาดใหญ่ 21 แห่ง จำนวน 42 ราย (สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์: 2550, ออนไลน์)

ในวันที่ 12 ตุลาคม 2548 สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ได้ออกประกาศเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการหมุนเวียนผู้สอบบัญชี (Audit Rotation) โดยกำหนดให้บริษัทออกหลักทรัพย์ต้องจัดให้มีการหมุนเวียนผู้สอบบัญชี หากผู้สอบบัญชีรายเดิมปฏิบัติหน้าที่สอบทานหรือตรวจสอบและแสดงความเห็นต่องบการเงินของบริษัทมาแล้วห้ารอบปีบัญชี

ติดต่อกัน เว้นแต่บริษัทจดทะเบียนที่เป็นรัฐวิสาหกิจตามกฎหมายว่าด้วยวิธีการงบประมาณและมีสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดินเป็นผู้สอบบัญชี และเริ่มสำหรับรอบปีบัญชีที่เริ่มในหรือหลังวันที่ 1 มกราคม 2549 เป็นต้นไป (สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์: 2548, ออนไลน์)

1.2. 2 หลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับรายงานของผู้สอบบัญชี

บริษัทจดทะเบียนมีหน้าที่ในการจัดทำและส่งงบการเงินประจำงวดบัญชีที่ผู้สอบบัญชีได้ตรวจสอบและแสดงความเห็นแล้วต่อสำนักงาน สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ โดยงบการเงินประจำงวด ต้องมีรายงานการสอบบัญชีที่ไม่มีความหมายในลักษณะไม่แสดงความเห็นต่อการจัดทำงบการเงินของบริษัทออกหลักทรัพย์หรือแสดงความเห็นอย่างมีเงื่อนไขในรายการบัญชีที่เป็นสาระสำคัญ อันเนื่องมาจากการถูกจำกัดขอบเขตการสอบบัญชี เว้นแต่การถูกจำกัดขอบเขตการสอบบัญชีดังกล่าวมิได้เกิดจากการกระทำหรือไม่กระทำของบริษัทที่ออกหลักทรัพย์หรือผู้บริหารของบริษัทที่ออกหลักทรัพย์ (คณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์: 2548, ออนไลน์)

คณะกรรมการตลาดหลักทรัพย์ได้กำหนดข้อบังคับในการเปิดเผยหลักทรัพย์จดทะเบียน (คณะกรรมการตลาดหลักทรัพย์: 2542, ออนไลน์) โดยระบุไว้ว่าหุ้นสามัญอาจถูกเปิดเผยจากการเป็นหลักทรัพย์จดทะเบียนหากเมื่อผู้สอบบัญชีรายงานว่าไม่แสดงความเห็นหรือแสดงความเห็นว่างบการเงินไม่ถูกต้องเป็นเวลา 3 ปีติดต่อกัน และเมื่อผู้สอบบัญชีแสดงความเห็นอย่างมีเงื่อนไขหรือรายงานว่าไม่แสดงความเห็นหรือแสดงความเห็นว่างบการเงินหรืองบการเงินรวมไม่ถูกต้อง ซึ่งตลาดหลักทรัพย์เห็นว่าอาจมีผลกระทบต่อฐานะการเงินของบริษัทจดทะเบียนอย่างมีนัยสำคัญ

1.3 การสร้างกำไร (Earnings Management)

ในปัจจุบันการสร้างกำไร (Earnings Management) เริ่มเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในกลุ่มผู้ประกอบการวิชาชีพบัญชีและวิชาชีพอื่นๆ มากยิ่งขึ้น จากทั้งกรณีของบริษัทเอนรอน (Enron) และบริษัทเวิลด์คอม (WorldCom) บริษัทจดทะเบียนในประเทศสหรัฐอเมริกา รวมถึงกรณีของบริษัทปิคนิค คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) และ บริษัท รอยเนท จำกัด (มหาชน) บริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ในอดีตที่ผ่านมา มีนักวิจัยหลายๆท่านได้มุ่งเน้นทำการวิจัยและการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างกำไร โดยให้คำนิยาม การจัดประเภท และวิธีการศึกษาการสร้างกำไรแตกต่างกันไป

1.3.1 ความหมายและประเภทของการสร้างกำไร

การสร้างกำไรเป็นแนวคิดที่มีวิวัฒนาการมาจากแนวความคิดการเกลี้ยกำไร (Income Smoothing) และพัฒนาเป็นแนวความคิดการตกแต่งบัญชี (Creative Accounting) ในที่สุด ซึ่งการเกลี้ยกำไรเป็นเรื่องของความพยายามของผู้บริหารในอันที่จะลดความผันผวนของกำไรที่เกิดขึ้นอย่างผิดปกติไปจากงวดก่อนๆ ให้ไปสู่ตัวเลขที่พอเป็นที่ยอมรับได้ ทั้งนี้ภายใต้หลักการบัญชีและหลักการจัดการที่สมเหตุสมผล (Sound Accounting and Management Principles) ส่วนการตกแต่งบัญชี หมายถึงกระบวนการปรับแต่งตัวเลขทางบัญชีโดยอาศัยความได้เปรียบของช่องโหว่ของหลักการบัญชีและทางเลือกต่างๆ ในการวัดมูลค่าและการเปิดเผยข้อมูลทางการเงิน เพื่อนำเสนองบการเงินจากสิ่งที่จะควรจะเป็นไปสู่สิ่งที่ผู้จัดทำต้องการที่จะแสดงให้เห็นในรายงานทางการเงิน และกระบวนการการสร้างรายการทางธุรกิจขึ้นเพื่อก่อให้เกิดผลลัพธ์ทางการเงินที่ต้องการแทนที่จะรายงานเหตุการณ์ทางธุรกิจด้วยความเป็นกลางและยึดหลักความสม่ำเสมอ (วรศักดิ์ ทุมมานนท์, 2543)

การสร้างกำไรเกิดขึ้นเมื่อผู้บริหารใช้ดุลยพินิจในการรายงานทางการเงินและการสร้างรายการเพื่อดัดแปลงงบการเงินที่ส่งผลให้ผู้ใช้งบการเงินเข้าใจผิดในฐานะการเงินและผลการดำเนินงาน และ/หรือมีอิทธิพลต่อผลประโยชน์ตามสัญญาที่ขึ้นอยู่กับงบการเงินตัวเลขทางบัญชี โดยมีแรงจูงใจในการสร้างกำไร 3 ประเภท (Healy และคณะ, 1998) ได้แก่

- (1) แรงจูงใจจากตลาดทุน (Capital Market Motivations): การสร้างกำไรจากมูลเหตุนี้เกิดขึ้นเมื่อผลการดำเนินงานที่แท้จริงของบริษัทจดทะเบียนในตลาดทุนและความคาดหวังของนักลงทุนหรือนักวิเคราะห์การลงทุนเกิดความแตกต่างกัน ดังนั้นบริษัทจดทะเบียนจึงมีการสร้างกำไรขึ้นเพื่อให้สามารถบรรลุความคาดหวังของนักวิเคราะห์การเงิน นักลงทุนเฉพาะกลุ่ม หรือผู้บริหาร ตลอดจนเพื่อก่อให้เกิดผลตอบแทนหลักทรัพย์ในช่วงระยะเวลาสั้นๆ บริษัทมักจะมีการสร้างกำไรในช่วงก่อนที่จะมีการเสนอขายสิทธิส่วนได้เสียของบริษัท โดยส่วนมากแล้วจะรายงานกำไรที่สูงกว่าความเป็นจริง (Overstate Earning) และมีผลทำให้ผลต่างระหว่างกำไร (ขาดทุน) ตามเกณฑ์คงค้างและกระแสเงินสดจากกิจกรรมการดำเนินงานเกินปกติมีค่าเป็นบวก แนวโน้มในการสร้างกำไรจะยังคงดำเนินต่อไปหากบริษัทยังไม่สามารถบรรลุประมาณการกำไรที่ผู้บริหารได้กำหนดไว้ นอกจากนั้นประเภทของสำรองและรายการคงค้างที่เป็นไปตามดุลยพินิจของผู้บริหาร ตลอดจนวิธีการในการสร้างกำไรจะแตกต่างกันไปตาม

ประเภทธุรกิจ ระดับความเพียงพอของการเปิดเผยข้อมูลในงบการเงินของ บริษัทมีส่วนทำให้ผู้ใช้งบการเงินสังเกตเห็นการตกแต่งกำไร

- (2) แรงจูงใจจากข้อผูกมัดต่างๆ (Contractual Motivations): แรงจูงใจจากข้อผูกมัดต่างๆเป็นผลของการนำข้อมูลทางบัญชีไปใช้ประโยชน์ของผู้มีส่วนได้เสียหลายๆฝ่ายที่มีความเกี่ยวข้องกับกิจการ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือติดตามผลและข้อบังคับ ประเภทของข้อผูกมัดที่มีผลต่อการสร้างกำไร ได้แก่ ข้อผูกมัดในการกู้ยืม (Lending Contract) และ ข้อผูกมัดเกี่ยวกับผลประโยชน์ตอบแทนของผู้บริหาร (Management Compensation Contract) ข้อผูกมัดในการกู้ยืมย่อมส่งผลให้บริษัทเกิดข้อจำกัดในการจ่ายผลตอบแทนแก่ผู้ถือหุ้น ตลอดจนต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามข้อกำหนดและเงื่อนไขต่างๆที่ได้ตกลงกันไว้ระหว่างคู่สัญญา ดังนั้นการสร้างกำไรจากแรงจูงใจประเภทนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บริษัทสามารถลดหรือเพิ่มข้อจำกัดในการจ่ายเงินปันผล ตลอดจนบรรลุข้อผูกมัดหรือไม่ละเมิดข้อผูกมัดในสัญญา ข้อผูกมัดเกี่ยวกับผลประโยชน์ตอบแทนของผู้บริหาร เป็นเหตุให้ผู้บริหารสร้างกำไรเพื่อเพิ่มโบนัสให้กับตนเองหรือเพิ่มหลักประกันในตำแหน่งหน้าที่งาน ในการพิจารณาผลประโยชน์ตอบแทนแก่ผู้บริหารนั้น หากพิจารณาโดยกำหนดเป็นโบนัสรางวัลหากเมื่อบรรลุผลตามเป้าหมายที่วางไว้มีแนวโน้มที่จะเป็นการเพิ่มแรงจูงใจในการสร้างกำไรของผู้บริหารมากกว่าการพิจารณาผลตอบแทนโดยการเปรียบเทียบผลการปฏิบัติงาน นอกจากนั้นความคาดหวังสำหรับระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งของผู้บริหารระดับสูงยังมีอิทธิพลต่อการสร้างกำไร
- (3) แรงจูงใจจากกฎเกณฑ์ข้อบังคับ (Regulatory Motivations): กฎเกณฑ์ข้อบังคับเป็นภาวะแวดล้อมที่สำคัญประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการสร้างกำไร โดยอาจแบ่งออกเป็น กฎเกณฑ์ข้อบังคับของกลุ่มธุรกิจ (Industry Regulation) และกฎหมายป้องกันการผูกขาดและกฎเกณฑ์ข้อบังคับอื่น (Anti-Trust and Other Regulation) กฎเกณฑ์ข้อบังคับและการกำกับดูแลในแต่ละกลุ่มธุรกิจย่อมแตกต่างกันไป ทั้งในส่วนของการนำเสนอข้อมูลและเงื่อนไขที่ต้องถือปฏิบัติด้วยเหตุนี้กฎเกณฑ์ข้อบังคับของแต่ละกลุ่มธุรกิจจึงเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลที่ทำให้บริษัทเกิดแรงจูงใจในการสร้างกำไรที่แตกต่างกันไป นอกจากนั้นบริษัทที่ถูกเพ่งเล็งจากหน่วยงานที่กำกับดูแลอันเนื่องมาจากการผูกขาด ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์การเมือง ถือได้ว่ามีส่วนที่ทำให้บริษัทสร้างกำไร

การสร้างกำไรแบ่งออกได้เป็น 5 ประเภท (Mulford และ Comiskey , 1996 อ้างในวรศักดิ์ ทุมมานนท์, 2543) ดังนี้

- (1) การเพิ่มกำไรของงวดปัจจุบันให้สูงขึ้น (Boosting Current Year Performance) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้กำไรของงวดปัจจุบันสูงขึ้นอยู่ในระดับตัวเลขที่น่าพอใจ ซึ่งได้แก่ การรับรู้รายได้เร็วกว่าที่ควรจะเป็น การสร้างรายได้ที่ไม่มีทางจะเกิดขึ้นได้จริง การขยับรายได้ของงวดถัดไปเข้ามาเป็นรายได้ของงวดปัจจุบัน การบันทึกค่าใช้จ่ายต่ำกว่าความเป็นจริง เป็นต้น
- (2) การเปลี่ยนแปลงทางการบัญชีไปตามดุลยพินิจของฝ่ายบริหาร (Discretionary Accounting Changes) เป็นการเปลี่ยนแปลงหลักการทางบัญชีหรือประมาณการทางบัญชีซึ่งมิได้เป็นไปตามข้อกำหนดใหม่ๆของมาตรฐานการบัญชี แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มกำไรของงวดปัจจุบัน
- (3) การกำหนดช่วงเวลาที่จะทำการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงาน (Timed Management Actions) เกิดขึ้นเมื่อผู้บริหารใช้เงื่อนไขเวลาและสถานการณ์ เพื่อตกแต่งผลการดำเนินงานให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการจนกว่าจะบรรลุผลการดำเนินงานที่แท้จริง
- (4) การลดกำไรของงวดปัจจุบันลง (Reducing Current Year Performance) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้กำไรของงวดปัจจุบันลดลงอยู่ในระดับตัวเลขที่น่าพอใจ ซึ่งได้แก่ การลดอายุการใช้งานของสินทรัพย์ถาวร การตั้งสำรองลับ เป็นต้น
- (5) การล้างบาง (The Big Bath) มีลักษณะคล้ายคลึงกับการลดกำไรของงวดปัจจุบันลง การล้างบางมีวัตถุประสงค์เพื่อล้างผลขาดทุนทั้งหมดให้หมดไปในงวดปัจจุบันเพื่อให้สามารถแสดงกำไรในอนาคต

1.3.2 การศึกษาการสร้างกำไร

ในการศึกษาการสร้างกำไรนั้น ส่วนใหญ่มักจะศึกษาการสร้างสำรองและรายการคงค้าง (Accruals Management) และใช้แนวคิด 2 แนวคิด (Riahi-Belkaoui, 2004) คือ

- (1) สำรองและรายการคงค้างทั้งหมด (Total Accruals) = กำไร (ขาดทุน) สุทธิ (Reported Net Income) – กระแสเงินสดจากกิจกรรมการดำเนินงาน (Cash Flow from Operations)
- (2) สำรองและรายการคงค้างทั้งหมด (Total Accruals) = สำรองและรายการคงค้างที่มีได้เกิดจากดุลยพินิจของผู้บริหาร (Non Discretionary Accruals) + สำรองและรายการคงค้างที่เป็นไปตามดุลยพินิจของผู้บริหาร (Discretionary Accruals)

1.3.2.1 แนวคิดในการคำนวณหาสำรองและรายการคงค้างทั้งหมด (Total Accruals)

การคำนวณหาสำรองและรายการคงค้างทั้งหมดสามารถทำได้ 2 วิธี (Riahi-Belkaoui, 2004) คือ

- (1) คำนวณโดยใช้ข้อมูลจากงบดุล (Balance Sheet Approach) จากสมการ

$$TA_t = \Delta CA_t + \Delta Cash_t + \Delta CL_t + \Delta DCL_t - DEP_t$$

โดยที่ ΔCA_t คือ การเปลี่ยนแปลงของสินทรัพย์หมุนเวียนในปี t

$\Delta Cash_t$ คือ การเปลี่ยนแปลงของเงินสดและรายการเทียบเท่าเงินสดในปี t

ΔCL_t คือ การเปลี่ยนแปลงของหนี้สินหมุนเวียนในปี t

ΔDCL_t คือ การเปลี่ยนแปลงของหนี้สินรวมในปี t

DEP_t คือ ค่าเสื่อมราคาและค่าตัดจำหน่ายในปี t

- (2) คำนวณโดยใช้ข้อมูลจากงบกระแสเงินสด (Cash Flow Approach) ซึ่งคำนวณจากการนำกำไร (ขาดทุน) สุทธิลบกับกระแสเงินสดจากกิจกรรมดำเนินงาน

1.3.2.2 แนวคิดในการคำนวณหาสำรองและรายการคงค้างที่เป็นไปตามดุลยพินิจของผู้บริหาร (Discretionary Accruals Models)

ในอดีตที่ผ่านมา มีนักวิจัยหลายๆท่านได้นำเสนอแนวคิดในการคำนวณหาสำรองและรายการคงค้างที่เป็นไปตามดุลยพินิจของผู้บริหารที่แตกต่างกันออกไป เช่น The Angelo Model The Heavy Model The Jones Models The Modified Jones Model และ The Industry Model เป็นต้น ซึ่งแนวคิดที่ใช้ประกอบการศึกษาในครั้งนี้ได้แก่แนวคิดของ Jones (The Jones Model) (Riahi-Belkaoui, 2004) ซึ่งมีดังนี้

$$NDA_t = \alpha_1(1/A_{t-1}) + \alpha_2(\Delta REV_t/A_{t-1}) + \alpha_3(PPE_t/A_{t-1})$$

โดยที่ NDA_t คือ ส่วนสำรองและรายการคงค้างที่มีได้เกิดจากดุลยพินิจของผู้บริหารในปีที่ t ต่อสินทรัพย์รวม

ΔREV_t คือ ผลแตกต่างของรายได้ในปีที่ t และ ปีที่ $t-1$

PPE_t คือ ที่ดิน อาคาร และอุปกรณ์สุทธิในปีที่ t

A_{t-1} คือ สินทรัพย์รวม ณ วันสิ้นปี $t-1$

สำรองและรายการคงค้างที่เป็นไปตามดุลยพินิจของผู้บริหารคำนวณได้จากการนำสำรองและรายการคงค้างที่มีได้เกิดจากดุลยพินิจของผู้บริหารที่คำนวณจากสมการของ Jones ลบออกจากสำรองและรายการคงค้างทั้งหมด แต่อย่างไรก็ตามยังสามารถคำนวณจากการ Residual ค่า E_t จากสมการของ Jones ที่เขียนให้อยู่ในรูปสมการเชิงเส้น คือ

$$TA_t/A_{t-1} = \alpha_1(1/A_{t-1}) + \alpha_2(\Delta REV_t/A_{t-1}) + \alpha_3(PPE_t/A_{t-1}) + E_t$$
 โดยที่ E_t คือ ส่วนของสำรองและรายการคงค้างที่เป็นไปตามดุลยพินิจ
 ของผู้บริหารต่อสินทรัพย์รวม ณ วันสิ้นปีที่ t-1

1.4 การวิเคราะห์ความถดถอยเชิงเส้นตรงแบบพหุ (Multi Linear Regression Analysis)

การวิเคราะห์ความถดถอยเชิงเส้นตรงแบบพหุใช้เมื่อปัจจัยที่มีผลต่อความผันผวนของตัวแปรตามมีมากกว่าหนึ่งปัจจัย โดยกำหนดให้ตัวแปรหนึ่งที่น่าสนใจศึกษาเป็นตัวแปรตาม ส่วนตัวแปรที่เหลือแทนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อตัวแปรที่น่าสนใจศึกษาเป็นตัวแปรอิสระ (ทรงศิริ แต้สมบัติ, 2548) ซึ่งสามารถเขียนให้อยู่ในรูปสมการดังนี้

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 X_{i1} + \beta_2 X_{i2} + \beta_3 X_{i3} + \dots + \beta_i X_{in} + \varepsilon_i$$

โดยที่:

Y_i = ตัวแปรตามหรือตัวแปรที่น่าสนใจศึกษา

X_i = ตัวแปรอิสระหรือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อตัวแปรที่น่าสนใจศึกษา

β_i = ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยบางส่วน (Partial Regression Coefficient) เป็นค่าที่อธิบายว่าเมื่อ X_i มีค่าเพิ่มขึ้นหนึ่งหน่วย Y_i มีค่าเพิ่มขึ้นเท่ากับ β_i หน่วยเมื่อค่าของตัวแปรอิสระอื่นคงที่

ε_i = ค่าความคลาดเคลื่อน

ในการวิเคราะห์ความถดถอยเชิงเส้นตรงแบบพหุนั้นจะต้องเป็นไปตามข้อสมมติฐานของการวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุ ด้วยเหตุนี้จึงต้องตรวจสอบเงื่อนไขของการวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุ (กัลยา วาณิชย์บัญชา, 2546 และ ทรงศิริ แต้สมบัติ, 2548) ดังนี้

- (1) ค่าความคลาดเคลื่อน (ε) เป็นตัวแปรที่มีการแจกแจงปกติ ซึ่งสามารถตรวจสอบโดยการพล็อตกราฟระหว่างค่าของข้อมูลที่เกิดขึ้นจริง (Observed Value) และค่าที่คาดหวัง (Expected Normal) หากเมื่อข้อมูลมีการแจกแจงแบบปกติแล้วค่าที่คาดหวังไว้จะเป็นเส้นตรง
- (2) ค่าเฉลี่ยของความคลาดเคลื่อนเป็นศูนย์ ซึ่งเงื่อนไขนี้เป็นจริงทุกกรณี
- (3) ค่าความแปรปรวนของความคลาดเคลื่อนเป็นค่าคงที่ไม่ทราบค่า ทดสอบโดยใช้วิธีการพล็อตกราฟแสดงความสัมพันธ์ระหว่างค่าประมาณ Y ในรูปมาตรฐาน (Standardized Predicted Value: ZPRED) และ ค่าคลาดเคลื่อนมาตรฐาน (Standardized Residuals: ZRESID) หากค่า ε กระจายอยู่รอบๆ ศูนย์หรือค่า ε มีค่าในช่วงแคบๆ ไม่ว่า X หรือ Y

หรือ \hat{Y} จะเปลี่ยนไปอย่างไรแสดงว่าค่าความแปรปรวนของความคลาดเคลื่อนมีค่าคงที่

- (4) ค่าความคลาดเคลื่อนต้องเป็นอิสระต่อกัน ไม่เกิดสหสัมพันธ์กัน ทดสอบโดยใช้ Durbin – Watson หาก Durbin – Watson มีค่าใกล้ 2 คืออยู่ในช่วง 1.5 ถึง 2.5 แสดงว่าค่า ϵ เป็นอิสระต่อกัน
- (5) ตัวแปรอิสระ (X) ต้องเป็นอิสระต่อกัน ซึ่งสามารถตรวจสอบโดยใช้ Collinearity Statistic หากตัวแปรอิสระใดที่ VIF (Variance Inflation Factor) มีค่ามากแสดงว่ามี ความสัมพันธ์กับตัวแปรอิสระอื่นๆมาก

เทคนิคการวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุใช้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตั้งแต่ 3 ตัวขึ้นไป โดยตัวแปรตามเป็นตัวแปรเชิงปริมาณ 1 ตัว และตัวแปรอิสระเป็นตัวแปรทุกประเภทอย่างน้อย 2 ตัว กรณีที่ตัวแปรอิสระเป็นตัวแปรเชิงกลุ่มสามารถใช้ตัวแปรดัมมี่ในการวิเคราะห์การถดถอย ซึ่งตัวแปรดัมมี่เป็นตัวแปรที่กำหนดขึ้นเพื่อระบุกลุ่มหรือชุดที่ค่าสังเกตนั้นอยู่และกำหนดตัวแปรดัมมี่มีค่าเป็น 1 เมื่อค่าสังเกตอยู่ในกลุ่มที่สนใจและเป็น 0 เมื่อค่าสังเกตไม่ได้อยู่ในกลุ่มที่สนใจ (ทรงศิริ แต่สมบัติ, 2548)

ในการอธิบายความสัมพันธ์นั้น ค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจเชิงพหุ (Multiple Coefficient of Determination: R^2 หรือ r^2) ใช้เป็นค่าที่พิจารณาว่าตัวแปรอิสระ (X_1, X_2, \dots และ X_k) สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรตาม (Y) ได้มากน้อยเพียงใดหาก R^2 หรือ r^2 มีค่าเข้าใกล้ศูนย์แสดงว่าตัวแปรอิสระมีความสัมพันธ์กับตัวแปรตามน้อย ส่วนค่า P-Value หรือ Significance ใช้เป็นค่าทดสอบสัมประสิทธิ์ความถดถอย หากเมื่อตัวแปรอิสระใดที่มีค่า P-Value หรือ Significance มากกว่าระดับนัยสำคัญที่กำหนดไว้ แสดงว่าตัวแปรอิสระดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับตัวแปรตาม (ทรงศิริ แต่สมบัติ, 2548)

ตัวแปรอิสระที่มีค่าสูงมากๆ หรือต่ำมากๆ จะมีผลต่อสมการถดถอย ซึ่งทำให้สมการถดถอยไม่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ได้ ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวสามารถทำได้โดยการตัดค่าผิดปกติและ/หรือค่าที่มีอิทธิพลออกไป (ทรงศิริ แต่สมบัติ, 2548) ในการพิจารณาค่าผิดปกติที่มีอิทธิพลต่อสมการถดถอยนั้นสามารถพิจารณาโดยใช้เทคนิค Leverage Values และตัดชุดของข้อมูลที่มี Leverage Values มากกว่า $2k/N$ เมื่อ k คือ จำนวนตัวแปรอิสระและ N จำนวนข้อมูล (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2546)

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในปัจจุบันงานวิจัยและการศึกษาเกี่ยวกับการตกแต่งบัญชีในประเทศไทยยังมีไม่มากนัก ในขณะที่หลายๆประเทศที่ตลาดทุนมีขนาดใหญ่และมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ต่างให้ความสำคัญกับศาสตร์ด้านบัญชีและการเงิน ดังนั้นงานวิจัยและการศึกษาทางด้านนี้จึงมีแพร่หลาย ในช่วง 20 กว่าปีที่ผ่านมามีนักวิจัยและนักค้นคว้าหลายๆท่านที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับงานวิจัยและการศึกษาเกี่ยวกับการตกแต่งงบการเงินของบริษัทในตลาดหลักทรัพย์มากยิ่งขึ้น เนื่องจากการนำเสนอข้อมูลทางการเงินของบริษัทจดทะเบียนต่อผู้ลงทุนมีผลกระทบในวงกว้างและนอกจากนั้นยังสะท้อนให้เห็นถึงความน่าเชื่อถือของข้อมูลในตลาดทุนที่เปิดเผยมต่อสาธารณะ สำหรับการศึกษานี้ผู้ศึกษาได้รวบรวมงานวิจัยและการศึกษาที่เกี่ยวกับการสร้างกำไร การศึกษาพฤติกรรมกรรมการเลือกซื้อความเห็นของผู้สอบบัญชี และการศึกษาอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

2.1 การศึกษาผลของการเปลี่ยนสำนักงานสอบบัญชีที่มีต่อการสร้างกำไร

Davidson III และคณะ (2005) ได้ศึกษาถึงพฤติกรรมกรรมการเปลี่ยนบริการสอบบัญชีเพื่อเอื้อต่อการตกแต่งงบการเงินและเป็นแรงจูงใจที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนผู้สอบบัญชี ในการศึกษาได้อ้างอิงถึงผลสรุปของการวิจัยและการศึกษาที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาสร้างสมมติฐาน 4 สมมติฐานและทดสอบสมมติฐานโดยใช้การวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติก (Logistic Regression Analysis) ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 1,132 บริษัท ซึ่งเป็นบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ในประเทศสหรัฐอเมริกาและมีการเปลี่ยนผู้สอบบัญชีในช่วงปี 1993 ถึง 1998 ในการศึกษาการสร้างกำไรใช้การทดสอบการสร้างกำไรโดยพิจารณาผลต่างระหว่างกำไร (ขาดทุน) ตามเกณฑ์คงค้างและกระแสเงินสดจากกิจกรรมการดำเนินงานเกินปกติ (Abnormal Accruals) หรือสำรองและรายการคงค้างที่เป็นไปตามดุลยพินิจของผู้บริหารที่ไม่พึงประสงค์ (Unexpected Discretionary Accruals) โดยใช้แนวคิดที่ประยุกต์แนวคิดของ Jones (1991) (Modified Jones (1991) Model) พัฒนาโดย Dechow และคณะ (1995) การศึกษาพบว่า (1) ในกรณีประเภทความเห็นของผู้สอบบัญชีเป็นแบบอื่นที่มีใช่แบบไม่มีเงื่อนไขบริษัทจะเลือกเปลี่ยนผู้สอบบัญชี โดยมีแนวโน้มเปลี่ยนไปใช้บริการสอบบัญชีจากสำนักงานสอบบัญชีที่มีขนาดใหญ่ (Non-Big 6) มากกว่ากรณีที่ประเภทของความเห็นของผู้สอบบัญชีเป็นแบบไม่มีเงื่อนไข (2) หลังจากที่มีการเปลี่ยนผู้สอบบัญชีแล้วยังไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจะทำให้เกิดการสร้างกำไรหรือมีผลทำให้การสร้างกำไรเพิ่มขึ้น แต่ในบางกรณีการสร้างกำไรเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนผู้สอบบัญชี (3) ในกรณีที่รูปแบบการเปลี่ยนผู้สอบบัญชีเป็นการเปลี่ยนการใช้บริการสอบบัญชีจากสำนักงานสอบบัญชีขนาดใหญ่เป็นสำนักงานสอบบัญชีที่มีขนาดเล็ก และประเภทความเห็นของผู้สอบบัญชีคนก่อน

เป็นแบบอื่นนอกเหนือจากแบบ ไม่มีเงื่อนไขจะทำให้มีสำรองและรายการคงค้างที่เป็นไปตามดุลยพินิจของผู้บริหาร (Discretionary Accruals) มากกว่ากรณีที่ประเภทความเห็นของผู้สอบบัญชีคนก่อนเป็นแบบไม่มีเงื่อนไขและรูปแบบการเปลี่ยนผู้สอบบัญชีในลักษณะอื่น

2.2 การศึกษาความสัมพันธ์ของประเภทความเห็นของผู้สอบบัญชีที่มีต่อการสร้างกำไร

Leone และคณะ (2002) ได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประเภทความเห็นของผู้สอบบัญชีและผลต่างระหว่างกำไร (ขาดทุน) ตามเกณฑ์คงค้างและกระแสเงินสดจากกิจกรรมการดำเนินงานเกินปกติอันเกิดจากความประสงค์เพื่อสร้างกำไรของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ในประเทศสหรัฐอเมริกา ในการศึกษาใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธี Web-Based Sampling การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) และการวิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์ความถดถอยเชิงเส้น (Ordinary Least Square Regression Analysis) ซึ่งประยุกต์จากการศึกษาของ Bartov และคณะ (2000) Jones (1991) และ Kothari และคณะ (2003) ซึ่ง Kothari และคณะ (2003) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของการประเมินผลการดำเนินงานและการตั้งสำรองและรายการคงค้างที่เป็นไปตามดุลยพินิจของผู้บริหาร (Performance Match Discretionary Accrual Measure) โดยการเพิ่ม $ROA_{i,t-1}$ และ $ROA^2_{i,t-1}$ ในสมการของ Jones (1991) สมการในการศึกษาประกอบด้วยการศึกษาทิศทางของการสร้างกำไรในสมการที่ 1 และการศึกษาขนาดของการสร้างกำไรโดยใช้ค่าสัมบูรณ์ของตัวแปรตามในสมการที่ 2 ดังนี้

$$\begin{aligned} AbnormalAccruals_{i,t} &= \beta_0 + \beta_1 MktCap_{i,t} + \beta_2 Book/Mkt_{i,t} + \beta_3 ROA_{i,t-1} + \beta_4 ROA^2_{i,t-1} \\ &\quad + \beta_5 Debt/Assets_{i,t} + \beta_6 CurrRatio_{i,t} + \beta_7 Big5_{i,t} + \beta_8 Modified_{i,t} + \epsilon_{i,t} \\ |AbnormalAccruals_{i,t}| &= \beta_0 + \beta_1 MktCap_{i,t} + \beta_2 Book/Mkt_{i,t} + \beta_3 ROA_{i,t-1} + \beta_4 ROA^2_{i,t-1} \\ &\quad + \beta_5 Debt/Assets_{i,t} + \beta_6 CurrRatio_{i,t} + \beta_7 Big5_{i,t} + \beta_8 Modified_{i,t} + \epsilon_{i,t} \end{aligned}$$

โดยที่:

<i>AbnormalAccruals</i>	=	ผลต่างระหว่างกำไร (ขาดทุน) ตามเกณฑ์คงค้างและกระแสเงินสดจากกิจกรรมการดำเนินงานเกินปกติ
<i>MktCap</i>	=	ค่าลอกการพิมพ์ของมูลค่าตามราคาตลาด
<i>Book/Mkt</i>	=	อัตราส่วนมูลค่าตามบัญชีต่อมูลค่าตามราคาตลาด
<i>ROA</i>	=	อัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์
<i>Debt/Assets</i>	=	อัตราส่วนหนี้สินระยะยาวต่อสินทรัพย์
<i>CurrRatio</i>	=	อัตราส่วนเงินทุนหมุนเวียน
<i>Big5</i>	=	ขนาดของสำนักงานสอบบัญชี

Modified = ประเภทความเห็นของผู้สอบบัญชีแบบอื่นที่มีใช้แบบไม่มีเงื่อนไข แต่รวมถึงแบบไม่มีเงื่อนไขแต่เพิ่มวรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์ หลังวรรคความเห็น

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า (1) เมื่อประเภทความเห็นของผู้สอบบัญชีเป็นแบบอื่นที่มีใช้แบบไม่มีเงื่อนไขจะมีความสัมพันธ์กับผลต่างระหว่างกำไร (ขาดทุน) ตามเกณฑ์คงค้างและกระแสเงินสด จากกิจกรรมการดำเนินงานเกินปกติ กรณีที่ประเภทความเห็นของผู้สอบบัญชีเป็นแบบไม่มีเงื่อนไข แต่เพิ่มวรรคเน้นข้อมูลบ่งชี้ถึงปัญหาความสามารถในการดำเนินงานต่อเนื่องของบริษัท โดยจะทำให้เกิดผลต่างระหว่างกำไร(ขาดทุน)ตามเกณฑ์คงค้างและกระแสเงินสดจากกิจกรรมการดำเนินงานเกินปกติมีค่าบวกจำนวนมาก (2) ในภาพรวมไม่สามารถระบุได้ว่างบการเงินของบริษัทที่ประเภทความเห็นของผู้สอบบัญชีเป็นแบบอื่นที่มีใช้แบบไม่มีเงื่อนไขจะมีแนวโน้มในการสร้างกำไรมากกว่างบการเงินของบริษัทที่ประเภทความเห็นของผู้สอบบัญชีเป็นแบบไม่มีเงื่อนไข

2.3 การศึกษาพฤติกรรมกรรมการเปลี่ยนความเห็นของผู้สอบบัญชี

Chan และคณะ (2006) ได้ศึกษาผลของภาครัฐบาลที่มีต่อประเภทความเห็นของผู้สอบบัญชี และการเปลี่ยนสำนักงานสอบบัญชีของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ในประเทศไทย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและสมการทดสอบความสัมพันธ์ โดยพบว่าบริษัทที่ประเภทความเห็นของผู้สอบบัญชีคนก่อนเป็นแบบอื่นที่มีใช้แบบไม่มีเงื่อนไขมักจะเปลี่ยนสำนักงานสอบบัญชีจากสำนักงานสอบบัญชีข้ามชาติเป็นสำนักงานสอบบัญชีท้องถิ่น ตลอดจนพบว่าสภาพแวดล้อมทางการเมืองของประเทศไทยมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนสำนักงานสอบบัญชีและประเภทความเห็นของผู้สอบบัญชี

Lazer และคณะ (2004) ได้ศึกษาบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ในประเทศสหรัฐอเมริกา ที่มีการเปลี่ยนผู้สอบบัญชีในช่วงปี 1988 ถึง 2002 โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา และสมการทดสอบความสัมพันธ์ ในการศึกษาพบว่าบริษัทจดทะเบียนที่เปลี่ยนสำนักงานสอบบัญชีมักจะถูกผู้สอบบัญชีคนปัจจุบันจัดให้มีการแก้ไขและปรับปรุงงบการเงินที่แสดงเปรียบเทียบ ซึ่งตรวจสอบโดยผู้สอบบัญชีคนก่อนและมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับตรวจสอบรายการสำรองและคงค้าง เพื่อป้องกันความเสี่ยงจากข้อกรณีพิพาททางกฎหมายอันอาจเกิดขึ้นได้

Lennox (2002) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนความเห็นของผู้สอบบัญชีและคณะกรรมการตรวจสอบอิสระของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ในประเทศสหรัฐอเมริกา ในช่วงปี 1996 ถึง 1998 โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและสมการทดสอบ

ความสัมพันธ์ และสรุปผลว่าคณะกรรมการตรวจสอบอิสระเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ช่วยป้องกันมิให้บริษัทจดทะเบียนมีพฤติกรรมเปลี่ยนความเห็นของผู้สอบบัญชี

2.4 การศึกษาอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

Gravious (2007) ได้ศึกษาปฏิบัติการของตลาดทุนที่มีต่อการสร้างกำไรของบริษัทสัญชาติอิสราเอลที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งมลรัฐนิวยอร์ก โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและสมการทดสอบความสัมพันธ์ พบว่าการวิเคราะห์ข้อมูลของนักวิเคราะห์การเงินมีส่วนสำคัญในการช่วยให้นักลงทุนสามารถมองเห็นถึงการสร้างกำไรและผลต่างระหว่างกำไร (ขาดทุน) ตามเกณฑ์คงค้างและกระแสเงินสดจากกิจกรรมการดำเนินงานเกินปกติของบริษัทจดทะเบียน

ธนกร ธนธนาภรณ์ (2548) ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกผู้สอบบัญชีของบริษัทจดทะเบียนและบริษัทขนาดใหญ่ในประเทศไทย โดยใช้แบบสอบถามและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและสถิติอ้างอิง โดยการทดสอบสมมติฐานต่างๆ และพบว่าบริษัทตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีการเปลี่ยนผู้สอบบัญชี

สุภโชค ชุตินาถทวิ (2545) ได้ศึกษาถึงข้อมูลทางบัญชีที่สามารถใช้เป็นสัญญาณเตือนภัยความล้มเหลวทางการเงินของกลุ่มบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยที่ประกอบธุรกิจในภาคอุตสาหกรรมในระยะ 1 ปี 2 ปี และ 3 ปี โดยใช้การวิเคราะห์จำแนกประเภทและการวิเคราะห์ถดถอยแบบโลจิส และได้สรุปผลว่ารายงานของผู้สอบบัญชีรับอนุญาตเป็นข้อมูลทางบัญชีที่สามารถเป็นสัญญาณเตือนภัยความล้มเหลวทางการเงินทั้งในระยะ 1 ปี 2 ปี และ 3 ปี อัตราส่วนสินทรัพย์หมุนเวียนต่อหนี้สินหมุนเวียนและอัตราส่วนหนี้สินรวมต่อสินทรัพย์เป็นข้อมูลทางบัญชีที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่สามารถเป็นสัญญาณเตือนภัยความล้มเหลวทางการเงินในระยะ 2 ปีก่อนที่บริษัทจะประสบความล้มเหลวทางการเงิน